

IVAN GOLUB

Juraj Julije Klović Hrvat (1495 — 1578)

Georgius Iulius Clovius Croata

Uvod

O Jurju Juliju Kloviću postoji obimna bibliografija, koja se nije prekinula od vremena kad je Klović još živio pa do naših dana. Unatoč tome ima — osobito što se tiče biografije — neistraženih arhivskih fondova i nerasvijetljenih odnosno nedovoljno rasvijetljenih Klovićevih životnih razdoblja.

Najnejasnije su rane Klovićeve godine, a problematični su i posljednji Klovićevi dani kao i realizacija njegove posljednje volje — oporuke. Ovim prilogom nastojao sam pridonijeti pojašnjenju upravo najranijih Klovićevih godina, istražiti pitanje Klovićeva imena i prezimena, raspraviti mjesto njegova rođenja i prve naobrazbe, upoznati u rodnom kraju Klovićevu predaje što o njemu žive u puku. Nastojao sam također upozoriti na neke nezapažene ili nedovoljno zapažene podatke što ih donosi prvi Klovićev biograf Vasari u svojim »Životima« kao i oni koji su u susljednim desetljećima popunjavali

Vasarijeve »Živote«. Zbog značenja što ga ima Vasarijeva biografija Klovića nastojao sam istražiti postojanje i narav veza između Vasarija i Klovića, te utvrditi vjerodostojnost Vasarijevih podataka, nadalje onih osnovnih biografskih, što ih Vasari donosi o Kloviću. Kako je Klovićev boravak u redu regularnih kanonika ponešto nejasan, nastojao sam na arhivskoj građi i literaturi to rasvijetliti. A kako je Klović svoje tijelo dao na sahranu bazilici sv. Petra u okovima, a nju učinio vlasnikom nekih svojih pokretnina, tragao sam u arhivu regularnih kanonika crkve sv. Petra u okovima za podacima u vezi s Klovićem i s ostvarenjem njegove posljednje volje. Smatrao sam da i negativan ishod istraživanja, kako reče povjesničar F. Galla, postaje pozitivan kad ga se stavi u evidenciju, registrirao sam i ona traženja koja nisu donijela predmnijevanog rezultata, a bila su potaknuta utemeljenim indikacijama.

Ovaj je rad, upravo u redosljedju kako je iznesen, nastajao u razdoblju od pet godina, od 1968. do 1973.

I. PROBLEM HRVATSKOG OBLIKA PREZIMENA JURJA JULIJA CLOVIUSA

Kako se hrvatski zvao Georgius Iulius Clovius nije izvjesno. Udomilo se, nazivati ga pohrvaćenjem latinskog oblika prezimena: Klović. U raspravi se i ja služim imenom Klović, ne prejudicirajući, dakako, time samom istraživanju o tome kako je moglo glasiti Cloviusovo prezime hrvatski.

Radovi o Kloviću relevantni za istraživanje hrvatskog oblika Klovićeva prezimena

Tri su monografije značajne za istraživanje Klovićeva prezimena, njegova umjetničkog imena i drugih naziva vezanih uz njegovo ime; jedna iz pera Klovićeva suvremenika Vasarija, druga iz pera Kukuljevića Sakcinskoga i treća iz pera historioografa minijaturistike Bradleya.

Vasarijev životopis Jurja Julija Klovića

Vasarijevi »Životi slavnih graditelja, slikara i kipara«¹ objavljeni prvi put 1550. ne sadržavaju zasebna životopisa Jurja Julija Klovića. Klović, međutim, dobiva opsežnu biografiju u drugom izdanju Vasarijevih »Života«, koje izlazi 1568. Prema tom izdanju kasnije je napravljeno kakvih tridesetak izdanja.

U drugom izdanju svojih »Života« Vasari je uzdigao Klovića nad sve sitnoslikare:

¹ Naslov prvog izdanja Vasarijevih »Života«: *Le vite de più eccellenti architetti, pittori, et scultori italiani, da Cimabue insino a' tempi nostri: descritti in lingua Toscana, da Giorgio Vasari Pittore Aretino. Con una utile et necessaria introduzione e le arti loro.* In Firenze MDL.

»Nikad nije bilo, niti će za ubuduće u mnogo vijekova biti izuzetnijeg i odličnijeg sitnoslikara, hoćemo reći slikara malih stvari od don Julija Klovića.«²

Nakon ovog uvoda izvješćuje Vasari o životu i djelu Klovićevu, te završava tvrdnjom da se u Rimu posjećuje Klovića i njegove tvorbe kao što se posjećuje druge divote Rima, pri čemu Klović prijazno i rado pokazuje svoje radove.³

Za naše istraživanje o hrvatskoj inačici Klovićeva prezimena i s tim u vezi o mjestu njegova rođenja važno je dakako, što Vasari govori upravo o porijeklu Klovićevu.

Kukuljevićevi radovi o Kloviću

Ivan Kukuljević-Sakcinski pisao je u nekoliko navrata o Kloviću. Prvi put piše Kukuljević o Kloviću godine 1852. u drugoj knjizi svog »Arkiva za pověstnicu jugoslavensku«, str. 129—168, pod naslovom »Život Jurja Julia Klovia«. Iste godine izlazi ova studija u posebnoj knjizi: Kukuljević-Sakcinski, Ivan, *Život Jurja Julia Klovia slikara*, Prinesak za pověstnicu umjetnosti slavenske, Zagreb 1852. Također iste godine prevodi tu knjigu na njemački Maksim Prica: (Kukuljević-Sakcinski, Ivan), *Leben des G. Julius Clovio*, Ein Beitrag zur slawischen Kunstgeschichte, Agram 1852. Ovo njemačko izdanje ima već neke promjene u tekstu. One, spomenimo odmah, ne tiču se pitanja Klovićeva prezimena. Sve ove publikacije imaju inače jednaku strukturu: opsežan biografski dio a zatim priloge o Klovićevim djelima.

Drugi put piše Kukuljević o Kloviću godine 1858. u svom djelu »Slovník umjetnikah jugoslavenskih«, Zagreb 1858. Tu pod slovom »K« dolazi »Klovio Juraj Julio« (str. 153—186). Mnogo toga je doslovce uzeto iz knjige o Kloviću izašle 1852. Spomenimo međutim odmah da je s obzirom na pitanje Klovićeva prezimena, Kukuljević ovdje donio neke nove elemente. Klovićev životopis iz »Slovníka umjetnikah jugoslavenskih« izašao je deset godina kasnije (1868) u njemačkom prijevodu u Kukuljevićevom djelu »Leben der südslawischen Künstler«. Kako sam već spomenuo, ovaj životopis Klovića ne razlikuje se mnogo od onog iz 1852. Kao novost treba svakako spomenuti listu izvora, što je u Klovićevoj biografiji iz 1858. donosi Kukuljević.

Treći put piše Kukuljević o Kloviću godine 1878. o tristotoj godišnjici Klovićeve smrti. Luksusno opremljeno djelo, s tri reprodukcije Klovićevih radova, izdaje Matica hrvatska pod naslovom: »Jure Glović prozvan Julijo Klovio hrvatski sitnoslikar«. Što se tiče poredbe ovog Kukuljevićevog rada s prijašnjim njegovim djelima o Kloviću, najbolje je čuti samog Kukuljevića. On u predgovoru kaže: »... bijaše mi glavna briga, da prvašnje moje spise o Kloviju podvrgnem novoj redakciji, i da u koliko je samo moguće sve nove podatke za njegov život saberem. Pomoćju bogatih bečkih i peštanskih biblioteka, nabavom najnovijih umjetničko-povijesnih

djela, kao i revnim dopisivanjem 'Matice Hrvatske' i mojim sa inostranimi učenjaci i zavodi, pošlo je za rukom sabrati takove i tolike nove podatke o Kloviju, koji i život i umotvore njegove znatno razjašnjaju...«⁴

Velika prednost ove Kukuljevićeve monografije jest, među ostalim, i u tome što nije odjeljeno prikazao Klovićev život pa onda njegova djela, već je Klovićeva djela obradio u sklopu njegova života. A onda je u posebnom prilogu obradio ona Klovićeva djela za koja se ne zna u koje su vrijeme i za koga rađena.⁵ Na kraju svoje monografije priopćio je Kukuljević »Imenik zemalja i miesta, u kojih se nalaze izvorni tvorovi Klovićevi«⁶ i priložio petnaest dokumenata o našem sitnoslikaru, od kojih su neki prvi put objelodanjeni. Što se tiče Klovićeva hrvatskog imena značajno je za ovu Kukuljevićevu monografiju da već u naslovu nosi Kukuljevićev hrvatski oblik spornog prezimena: »Jure Glović«, dok su svi prijašnji Kukuljevićevi radovi u naslovu imali »Klovio«.

Bradleyeva knjiga o Kloviću

John Bradley, historiograf minijaturistike govori prvi put o Kloviću u svom »Rječniku minijaturista«, koji izlazi u tri sveska u Londonu 1887—89, a ponovno je preštampan 1958. godine.⁷

Bradley je u svome »Rječniku minijaturista« posvetio Kloviću više od tri stranice, što je mnogo, kad se uzme u obzir da je mnogim sitnoslikarima posvetio tek par redaka. Prva rečenica, kojom počinje članak o Kloviću, razjašnjuje, zašto je čuveni historičar minijaturistike dao toliko prostora don Juliju: »Perhaps the most famous of all who have practised the art of miniature painting«.⁸

Bradley u svom članku govori najprije o životu Klovićevu, zatim nabraja autentične Klovićeve sitnoslikarske radove, potom donosi sud o vrijednosti Klovićeva djela i na koncu, u bibliografiji, nabraja trinaest djela u kojima dolazi Klović. Što se tiče Klovićeva imena, Bradley utvrđuje da se hrvatski oblik Klovićeva prezimena sa sigurnošću ne zna, i navodi mišljenje Kukuljevićevo da se Clovius mogao zvati »Glovichsich«. Očito je da se Bradley služio njemačkim prijevodima Kukuljevićevih radova o Kloviću.

Godinu dana nakon što je objavio svoj »Rječnik minijaturista«, na sam Božić 1890, završio je Bradley opsežnu monografiju o Juliju Kloviću. U djelu što ima ravno četiri stotine stranica Bradley daje najprije kronološki pregled najvažnijih događaja u životu Klovića i u njegovu vremenu (str. XI—XXVIII). Slijedi Klovićeva biografija u sedam poglavlja (str. 1—243), te osamnaest do-

³ Nav. dj., str. 854.

⁴ Kukuljević-Sakcinski, Ivan, *Jure Glović prozvan Julio Klovio hrvatski sitnoslikar*, Zagreb 1878.

⁵ Nav. dj., str. 57.

⁶ Nav. dj., str. 64—66.

⁷ Bradley, John, W., *A Dictionary of Miniaturists, Illuminators, Calligraphers, and Copyists*, with references to their works, and notices of their patrons; from the Establishment of Christianity to the Eighteenth Century; Compiled from various sources, many hitherto inedited; in three volumes, London 1887-89. Preštampano: New York, Burt Franklin 1958.

⁸ Klović je »možda najglasovitiji od sviju koji su se bavili sitnoslikarskom umjetnošću« (Nav. dj., str. 236).

² »Non è mai stato, nè sarà per avventura in molti secoli, nè il più raro nè il più eccellente miniatore, o vogliamo dire dipintore di cose piccole, di don Giulio Clovio« Vasari, *Le vite de' piu eccellenti pittori, scultori e architetti*, secondo, et vltimo Volume... In Fiorenza Appresso i Giunti 1568, primjerak Vatikanske biblioteke: Stamp. Barb. HHH, VI, 3, str. 849

dataka, koji sadržavaju razne podatke u vezi s Klovićem, među njima, inače već prije objavljenu Klovićevu oporuku (str. 376—379).

Karakteristika Bradleyeve monografije jest s jedne strane krajnja kritičnost u upotrebi izvora i literature te s druge strane smještavanje Klovićevog djela u kontekst vremena. Autor standardnog »Rječnika minijaturista« bio je bez sumnje nadležan da Klovićev rad sagleda u sklopu povijesti minijature. To daje dakako Bradleyevoj monografiji posebnu vrijednost. Taj aspekt unio je autor i u sam naslov svog djela: *The Life and Work of Giorgio Giulio Clovio, miniaturist, With notices of his contemporaries, and of the art of book decoration in the sixteenth century* (London 1891). Bradley se, kako se vidi iz predgovora, služio obilno Kukuljevićevim radovima, no čini se više onim ranijim, koji su bili na njemački prevedeni, nego onim posljednjim iz 1878. Bradley se, u granicama svojih mogućnosti, pozabavio i pitanjem Klovićeva imena.

Klovićeve iluminacije Danteovog »Raja« u izdanju Cozza-Luzi

Koncem prošlog stoljeća utvrđuje definitivno vicebibliotekar Vatikanske knjižnice Cozza-Luzi, da ilustracije Danteovog »Raja« što se nalaze u rukopisu Vatikanske biblioteke »Codex urbinatus 365« jesu djelo don Julija Klovića. Kontroverziju o autoru tih ilustracija uspjelo je definitivno razrješiti autoru time što je otkrio Klovićev autograf skica prema kojima je napravljena kasnija iluminacija Danteovog »Raja« u spomenutom kodeksu. S tim u vezi izdao je Cozza-Luzi dvije publikacije, jednu godine 1893, drugu 1894. Izdanje od 1893. nosi naslov: *Cozza-Luzi, Giuseppe, Il Paradiso dantesco nei quadri miniati e nei bozzetti di Giulio Clovio pubblicati sugli originali della Biblioteca Vaticana*, Roma 1893. Izdanje od slijedeće — 1894. godine nosi isti naslov. No dok je izdanje od 1893. izašlo u formatu četvrtine, s jednom fotokopijom Klovićevih iluminacija izdanje od 1894. izašlo je u velikom folijantu s fotokopijama, kako nacrtu iluminacija Danteovog »Raja«, tako i samih iluminacija. Tekst koji govori o Kloviću i opisuje pojedine iluminacije »Raja« donesen je na francuskom i talijanskom paralelno. Djelo je izašlo u nakladi od svega sto primjeraka. Cozza-Luzi smatra da je Klović Grk.

Spomenimo usput, kako Cozza-Luzi povezuje Danteovo pjesničko umjeće i Klovićevu likovnu iluminaciju tog umijeća: »all' invenzione dell'Alighieri così ben rispose la finissima perizia del Clovio«. ⁹ U ovom kontekstu iznio bih mišljenje, koje nije samo moje, da bi, možda baš o četiristotoj godišnjici smrti našeg sitnoslikara, koja se navršava 1978. godine, bilo vrijedno izdati u reprodukcijama izbor Klovićevih minijatura, raspršenih diljem svijeta, s popratnim tekstom na hrvatskom i kojem stranom jeziku. Nema sumnje da bi takav spomenik, možda i više nego klesan Klovićev lik, približio našeg umjetnika nama i svijetu izvan nas.

Na izdanje Klovićevih iluminacija Danteovog »Raja«, što ga je priredio Cozza-Luzi obazreo se, uskoro kako

⁹ Cozza-Luzi, Giuseppe, *Il Paradiso dantesco nei quadri miniati e nei bozzetti di Giulio Clovio pubblicati sugli originali della Biblioteca Vaticana*, 1894. f. VII.

je djelo izašlo, Mirko Breyer, dodirujući pri tom pitanje Klovićeva naziva »Macedo«. ¹⁰ A godine 1965. kad se po svijetu komemorirao začetnik »Božanstvene glume«, spomenut je, u jednim pokrajinskim novinama, Klović kao iluminator Danteova »Raja«. ¹¹

Pojava sporova i osporavanja u vezi s Klovićevim prezimenom i mjestom rođenja

U našem je stoljeću napisano nekoliko napisa na raznim razinama, od novinskih polemika, do studijskih rasprava, u kojima je riječ, izravno ili neizravno, o hrvatskoj inačici Klovićeva prezimena i o određivanju rodnog mjesta umjetnikova.

Artur Schneider godine 1913. Klovića naziva hrvatski »Klovije« (Klovijevi portreti), ¹² a 1937. ga zove Glović (Glovićevi crteži). ¹³

Godine 1939, dvije godine dakle nakon što je Schneider usvojio Kukuljevićev rad da se Klović hrvatski zvao Glović, javljaju se Franjo Pavešić i I. M. napisom »*Jure Glović ili Jure Klarić*« i stavljaju u pitanje inačicu »Glović« a predlažu varijantu »Klarić«. ¹⁴ Ovo će stanovište ponovno oživjeti M. Petrinović 1967. u napisu »Julio Clovio ili Juraj Klarić«. ¹⁵ Petrinovićev članak osporavat će smjesta S. Karlič. ¹⁶ Otvorit će se polemika, u koju će se uključiti više sudionika na stranicama riječkog »Novog lista«.

Arnolfo Bacotich u studiji »Giorgio Giulio Clovio, 1498—1578 (Dalmata?)« zauzimalje stanovište da je besmisleno — kao je to činio Kukuljević — tražiti hrvatsku inačicu Klovićeva prezimena, jer da Julije Klović, premda se slučajno rodio u Hrvatskoj, nije Hrvat, a to što se potpisivao »Croata« činio je iz hira (»Per capriccio«); natpis pak na grobnoj ploči u bazilici sv. Petra u okovima u Rimu »DOMINGO IVLIO CLOVIO DE CROATIA« da je falsifikat. ¹⁷

Valja spomenuti i studiju D. Kniewalda »Misal čazmanskog prepošta Jurja de Topusko i zagrebačkog biskupa Šimuna Erdödy« ¹⁸ u kojoj je riječ i o Klovićevu prezimenu.

¹⁰ Breyer, Mirko, *Prilozi k starijoj književnoj i kulturnoj povijesti hrvatskoj*, Zagreb 1904; prilog: *Danteov »Raj« sa slikama Julija Klovija*, str. 183—185.

¹¹ G. S., *Jedan malo poznati ilustrator »Božanstvene komedije« Julije Klović-Clovio iz Grižana*, Novi list Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara 19(1965) br. 99, dne 28. travnja, str. 10. Autor ovog napisa uvjeren je da je pravo ime Cloviusa Klović.

¹² Schneider, Artur, *Klovijevi portreti*, *Savremenik* 8 (Zagreb 1913) 92—97.

¹³ Schneider, A., *Glovićevi crteži*, *Hrvatska revija* 10 (Zagreb 1937) 449—454.

¹⁴ *Jure Glović ili Jure Klarić*, *Novosti* 33(Zagreb 16. srpnja 1939) br. 194, str. 12. — Nakon 4 godine Pavešić objavljuje isti tekst dajući mu tek novi uvod i zaglavak: Pavešić, F., *Kako se zapravo zvao najveći sitnoslikar poznat u svijetu pod imenom Giulio Clovio*, *Nedeljne vesti* 3(1943) br. 70, str. 6.

¹⁵ Petrinović, M., *Julio Clovio ili Juraj Klarić*, *Novi list Istre*, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, 21 (12 i 13. kolovoza 1967) br. 186, str. 8.

¹⁶ *Julio Clovio Croata, Kakvo je bilo hrvatsko ime sitnoslikara iz XVI stoljeća Julija Klovija?* *Novi list* 19(dne 26. i 27. kolovoza 1967) br. 198, str. 8.

¹⁷ Bacotich, Arnolfo, *Giorgio Giulio Clovio, 1498—1578, (Dalmata)*, *Archivio storico per la Dalmazia* 11(1936) svez. 20, sveščić 118, str. 422—444.

Nedavno (1971) pojavila se zgusnuta, ali podacima i analizama bogata, makar ne i cjelovita monografija Cionini Visani »Un itinerario nel manierismo italiano: Giulio Clovio« u ediciji »Arte veneta«, knj. 25, Mleci 1971, str. 119—144. Spisateljica tu više izvješćuje o problemu Klovićeva prezimena nego se opredjeljuje za jedno rješenje.

Georgius Iulius Clovius Croata Macedo

Iz spomenutih radova o Kloviću dade se nazreti koliko je problematično hrvatsko prezime našeg slikara. Problem je to složeniji što se Klović nazivao Croata ali i Macedo, što je, s obzirom na samo ime, nazivan Julije ali i Juraj. Sve te elemente raspraviti ćemo jedan po jedan počevši s krsnim imenom.

Georgius Iulius

Nije mi poznato da li se je Klović igdje potpisao s Georgius, no izvjesno je da se stalno potpisivao s Iulius. Jedino u povelji kard. M. Grimanija 1536. biva, u službenom dokumentu, nazvan »Georgius« i »Iulius«. Vasari, prvi Klovićev biograf, piše da je Klović na krštenju dobio ime Juraj Julije.¹⁹ A kad je stupio u red skopetinaca (Canonici regolari Scopetini), tvrdi Vasari, da je uzeo

ime »don Giulio«.²⁰ S tim u vezi Kukuljević tumači kako to da je Klović dobio na krštenju ime Juraj, a Bradly razlaže zašto je Klović kao redovnik uzeo baš ime Julije. Kukuljević smatra da je Klović dobio na krštenju ime koje je obljubljeno kod Hrvata »Juraj«.²¹ Bradley smatra da je Klović kao redovnik uzeo ime Julije iz odanosti prema prisnom prijatelju Giuliju Romanu (Julius Romanus Pippi),²² a to mu je ime ostalo i kad je napustio red. Kniewald je pak mišljenja da je Klović na krštenju — po Vasarijevu životopisu — dobio ime na »Juraj« i »Julije«, a prije stupanja u red mogao se već zvati (isključivo) svojim drugim krsnim imenom Julije za spomen na Giulia Romana, i da mu je drugo

¹⁸ Kniewald, Dragutin, *Misal čazmanskog prepošta Jurja de Topusko i zagrebačkog biskupa Simuna Erdödy*, Rad JAZU 268 (1940) 45—84.

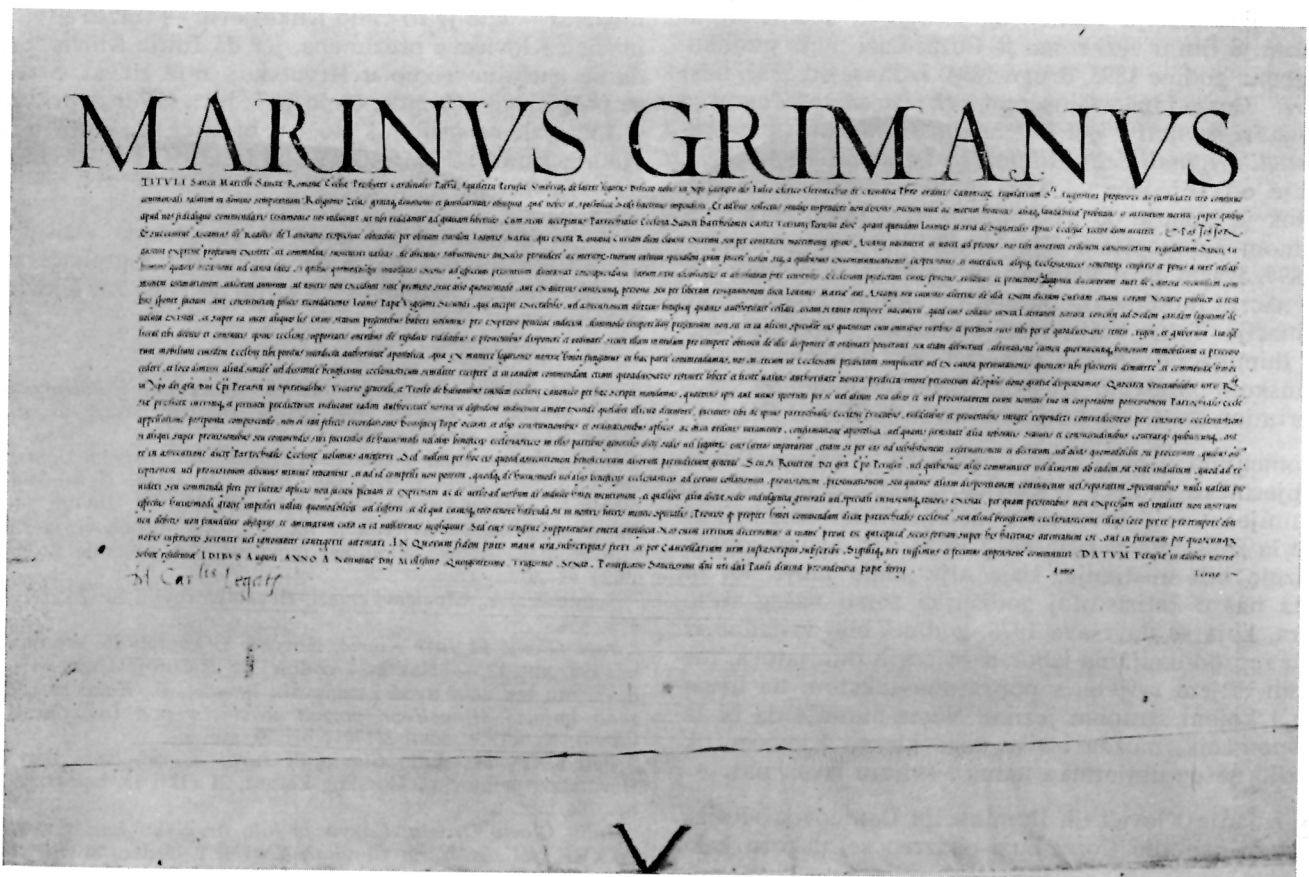
¹⁹ »il nome suo al Battesimo fu Giorgio Julio« (Vasari, *Le vite*, str. 849).

²⁰ Nav. dj., str. 850.

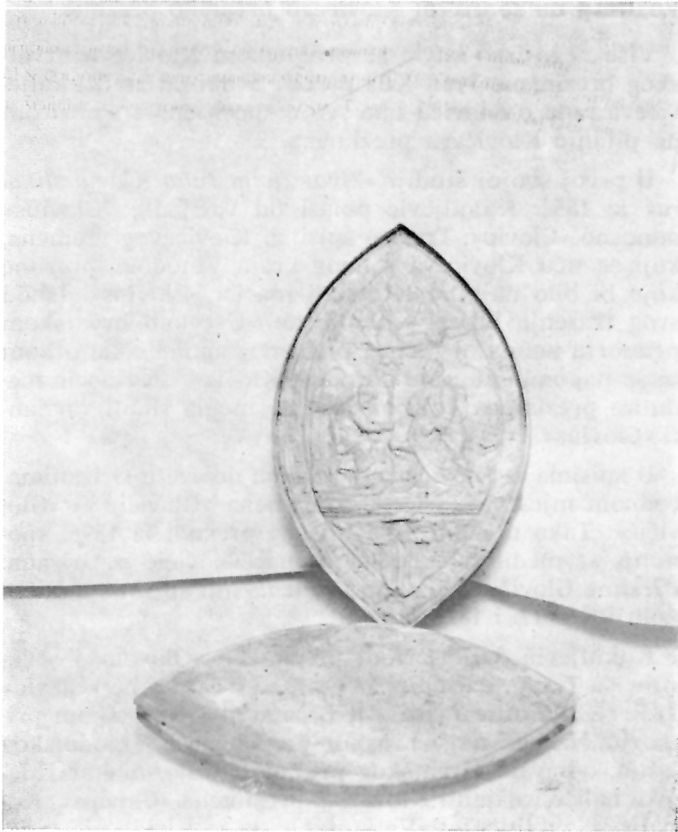
²¹ Kukuljević, *Jure Glović*, str. 5. — Već u knjizi »Život Jurja Julija Klovića slikara«, Zagreb 1852 tvrdi Kukuljević da je Klović dobio na krstu ime Juraj, a kasnije kao redovnik ime Julije (str. 9).

²² Bradley, *A Dictionary*, str. 236. — Bradley, *The Life and Works of Giorgio Giulio Clovio*, miniaturist, with notices of his contemporaries, and the art of book decoration in the sixteenth century, London 1891, str. 19.

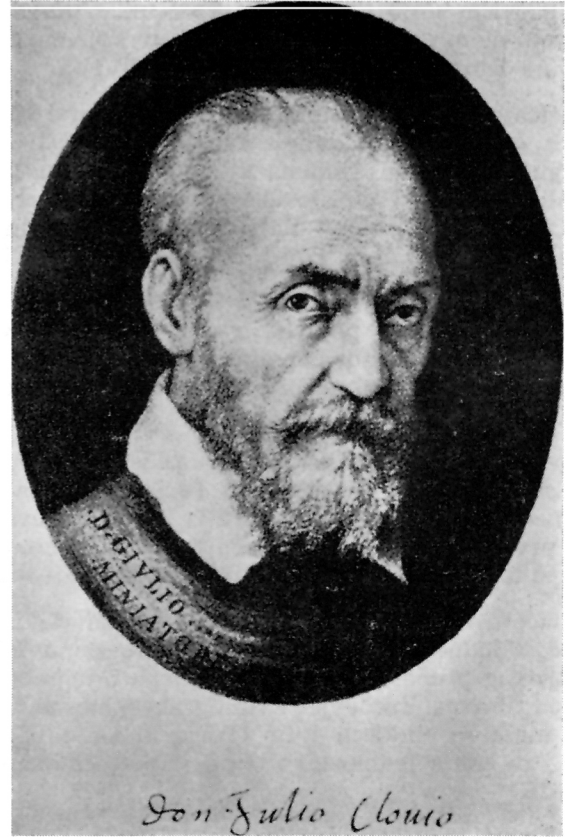
²³ Bradley, *A Dictionary*, str. 236.

Povelja kardinala Marina Grimanija, akvilejskog patrijarha, legata Perugie i Umbrije, izdana u Perugi 24. kolovoza 1536. Jurju Juliju Kloviću u svrhu podjele nadarbine i crkve sv. Bartolomeja, Castel Rigone, Perugia. Povelja se nalazi u Arhivu Kongregacije Lateranskih regularnih kanonika Presvetog Otkupitelja u Rimu, M. 665.

Pečat kardinala Marina Grimanija na povelji izdanoj Jurju Juliju Kloviću u Perugi 24. VIII 1536.

Klovićev potret s autografskim potpisom — Firenza, Galleria degli Uffizi

krsno ime postalo »umjetničko ime«.²⁴ U upravo otkrivenoj povelji kardinala Marina Grimanija od 1536, koja se, kako ću kasnije izložiti, zacijelo tiče Klovića, Klovićevo ime dolazi ovako zapisano »Georgio alias Iulio«. Iz toga možemo zaključiti da je ime »Juraj« osnovno ime Klovićevo, dakle krsno ime, što ne znači i jedino krsno ime; da se »drugačije«, »inače« (alias) Klović naziva Julije, drugim riječima da je ime Julije sada kurentan oblik njegova imena. Doista, i ako je Klović, kako piše Vasari na krštenju dobio dva imena Juraj i Julije (a nema razloga dovesti u sumnju Vasarijev iskaz), činjenica je da je prevladalo ime Julije, kao drugo krsno ime, kao redovničko ime (Vasari), i kao umjetničko ime (Kniewald). Značajno je da Klović u svojoj oporuci određuje da mu se na grobnu ploču ureže ime »Julije«.²⁵

Clovius

Nalazimo se u srčici problema: kako se hrvatski zvao Julius Clovius. Budući da Klovićevo prezime dolazi u nekoliko varijanata, najprije ćemo upozoriti na te varijante. Zatim ćemo razmotriti razne pokušaje da se dođe do hrvatskog oblika Klovićeva prezimena. Na kraju ćemo gledati odrediti stupanj vjerojatnosti tih pokušaja i ukazati na nove mogućnosti.

²⁴ Kniewald, Dragutin, *Misal čazmanskog prepošta Jurja de Topusko* i zagrebačkog biskupa Šimuna Erdödy, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 268 (1940) 72.

Varijante Klovićevog prezimena

Klovićevo prezime, što pod perom samog Klovića, što pod perom njegovih suvremenika pojavljuje se u nekoliko latinskih i talijanskih varijanti.

Najčešća latinska varijanta Klovićeva prezimena jest CLOVIUS. Njoj odgovara talijanska varijanta CLOVIO. Najprije evo nekoliko primjera, gdje se Klović sam naziva u ovoj varijanti. Na autoportretu što ga je izradio kao tridesetgodišnjak zapisao je Klović zlatnim slovima na modroj pozadini: IVLIVS CLOVIVS CROATVS SVI IPSIVS EFFIGIATOR A^o AETATIS 30. SALVT. 1528.²⁶ Na kraju misala što ga je g. 1546. Klović uresio minijaturama za kard. Farnesea stoji zlatnom bojom zapisano: *Julius Clovius monumenta haec Alexandro Farnesio Domino suo faciebat. MDXLVI.*²⁷ Postoji niz pisama u kojima se Klović potpisao: *Don Julio Clovio.*²⁸ Značajno je da se Klović u svojoj oporuci, pisanoj nedugo prije smrti, naziva »Don Julius Clovius«²⁹ i da nalaže neka mu se na grob stavi kamen s imenom: »HIC JACET DON JULIUS CLOVIUS«.³⁰

²⁵ Bradley, *The Life*, str. 376—377.

²⁶ Schneider, *Klovijevi portreti*, str. 93.

²⁷ Kukuljević, *Jure Glović*, str. 22.

²⁸ Nav. dj., str. 71—76.

²⁹ Bradley, *The Life*, str. 376.

³⁰ Nav. dj., str. 377.

Na Klovićev grob stavljen je spomenik s umjetnikovim poprsjem i opširnim natpisom, u kojemu dolazi dva puta Klovićevo ime u varijanti CLOVIVS.³¹

Klovića naziva varijantom Clodio njegov prvi biograf Vasari: »don Giulio Clouio«, »famiglia de Clouio«.³² Na mnogim Klovićevim slikama što su rezane u bakru zapisali su bakroresci Klovićevo prezime u varijantama »Clodius« i »Clodio«.³³ Varijanta »Clodius« odnosno »Clodio« nije jedina u kojoj se pojavljuje Klovićevo prezime.

Klovićevo prezime pojavljuje se i u varijanti GLOVIUS. Tako se je Klović potpisao na djelu »De vitis Pontificum Romanorum« čije je inicijale ukrasio slikama.³⁴

Klović se u jednom inicijalu, što ga je izradio, potpisao zlatnom bojom s GLOVIS.³⁵ Te inačice Klovićeva prezimena padaju, kako se nazire iz Kukuljevićeva opisa, u prvu polovicu šestog decenija u šesnaestom stoljeću, te u početak šestog decenija Klovićeva života.

Klovićevo ime, po mišljenju Barade i Kniewalda, nalazi se u jednom monogramu ili kriptogramu misala čazmanskog prepošta Jurja de Topusko i zagrebačkog biskupa Šimuna Erdödyja. Kriptogram odnosno monogram može se čitati ili Iulio Clodio ili Giulio Clodio, ali se i ne mora jedino tako čitati, a potječe iz godina 1524—26.³⁶

Dr Karlić spominje još jednu varijantu. Klović se, veli on, »na svojim nekim slikama potpisao sa 'GLAVIS'«.³⁷ Šteta je što Karlić nije pobliže to označio.

Iz svega ovoga vidi se da sam Klović nije ujednačenim oblikom potpisivao svoje prezime u latinskoj odnosno talijanskoj varijanti; da je, čini se, konačno zadržala varijanta »Clodius«, odnosno »Clodio«; da su, čini se, druge varijante pripadale ranijem dobu Klovićeva života, i da su u kasnijim godinama posve iščezle; da su se druge varijante, vjerojatno, pojavljivale usporedo s varijantom »Clodius« odnosno »Clodio« ili da je varijanta »Clodius«, odnosno »Clodio« postojala i prije varijante »Glovius«, »Glovis« ...

Spomenimo odmah ovdje da varijanta koja je najčešća ne mora biti i najzvučnija. Nije po sebi isključeno da je Klović, koji je, kako se čini, prvo krsno ime »Juraj« zanemario, slično zapustio možda originalniju varijantu svog prezimena, i priklonio se onoj koja se više udomačila u svijetu u kojem je živio.

Hrvatska varijanta Klovićevog prezimena nije do sada poznata. Postojali su međutim mnogobrojni pokušaji da se iz latinskih odnosno talijanskih varijanti dođe do hrvatskog oblika Klovićevog prezimena.

³¹ Prijepis Klovićeve nadgrobne ploče donose Kukuljević i Bradley. U prenošenju Klovićevog prezimena što dolazi u natpisu iznad Klovićeva poprsja ne slažu se. Kukuljević ima: IVLIUS CLOVIO (Kukuljević, *Jure Glović*, str. 54), a Bradley ima IVLIVS CLOVIVS (Bradley, *The Life*, str. 187).

³² Vasari, *Le vite*, str. 849.

³³ Kukuljević, *Jure Glović*, str. 60—63.

³⁴ Nav. dj., str. 42.

³⁵ Nav. mj.

³⁶ Kniewald, *Misal čazmanskog prepošta*, str. 68, str. 82, bilj. 36.

³⁷ *Kakvo je bilo hrvatsko ime sitnoslikara iz XVI stoljeća Julija Clodija*, Novi list 19(26. i 27. kolovoza 1967) br. 198, str. 8.

Pokušaji da se utvrdi Klovićevo hrvatsko prezime

Više nego itko bavio se problemom Klovićeva hrvatskog prezimena Ivan Kukuljević. Svaki od tri Kukuljevićeva rada o Kloviću ima svoju specifičnost s obzirom na pitanje Klovićeva prezimena.

U prvoj svojoj studiji »Život Jurja Julia Klodia slikara« iz 1852. Kukuljević polazi od varijante »Clodius« odnosno »Clodio«. Traži u spisima Klovićevog vremena, koji se tiču Klovićeva rodnog kraja Vinodola, prezime koje bi bilo najbliže latinskoj inačici »Clodius«. Ishod svog traženja bilježi Kukuljević: »U čelom hrvatskom primorju neima ni jednog pismenog spomenika, u kom bi se napominjalo ime porodice Klodia«.³⁸ Našao je međutim prezimena koja bi donekle mogla sličiti varijanti »Clodius«.

U spisima iz Klovićevog vremena dolaze u Grižanima, rodnom mjestu Klovićevu prezimena »Glavičić« i »Glovičić«. Tako u jednoj glagoljskoj presudi iz 1596. spominje se među svjedocima Bernac Glovičić iz Grižana. Prezime Glovičić pojavljuje se u nekim spisima u Vinodolu još u 17. i 18. stoljeću.

Kukuljević dalje navodi prezimena »Glovon« i »Glavon« sa Trsata i »Gobić« iz Grižana, te prezime »Glavić« koje se iz Bosne raširilo u Dalmaciji i Hrvatskom primorju. Navevši najširi raspon prezimena iz Vinodolskog kraja, odnosno Hrvatskog primorja, koja, makar izdaleka naliče varijanti Klovićeva prezimena »Clodius«, Kukuljević zaključuje: »Valja dakle da je Klodio bio iz jedne od ovih porodica«.³⁹

Dvije stvari valja uočiti: ponajprije Kukuljević navodi niz varijanti hrvatskih prezimena što imaju u korjenu »Glov« odnosno »Glav«, a ni riječju ne spominje latinsko-talijanske varijante Klovićeva prezimena, u kojima dolazi »Glov«. Nadalje Kukuljević se ne opredjeljuje ni za jednu mogućnost, već ostavlja otvorenim, da se Clodius hrvatski mogao zvati bilo Glovičić, bilo Glavičić, bilo Glovon, odnosno Glavan, Glavić ili Gobić.

Šest godina kasnije u svom »Slovníku umjetnikah jugoslavenskih« g. 1858. Kukuljević dolazi s jednim novim podatkom. Pronašao je da je 1560. godine iz Mantove, gdje je inače Klović živio neko vrijeme kao redovnik, došao u Hrvatsku neki Ljudevit koji u povelji u kojoj mu se podjeljuje plemstvo (g. 1585) bude nazvan »Klavicze Mantuanus«, a u kasnijim spisima, kad mu se obitelj preselila u Štajersku »Glavicer, Glabicer, Globicer«. S tim u vezi zaključuje Kukuljević: »Srodnost ovoga imena s Clodio i Clodio mora pasti svakome u oči. Stoga mnijem, da se ne ću prevariti, ako rekнем da je moguće, da isti Ljudevit Klavić ili Klavicez a kasnije Glavicer, bližnji rođak Klovićev bijaše, i da se taj po svoj prilici kod kuće Klavić ili Glavić zvao«.⁴⁰ Drugim

³⁸ Kukuljević, *Život Jurja Julija Klodija*, str. 8.

³⁹ Kukuljević, *Život Jurja Julija Klodija*, str. 8.

⁴⁰ Kukuljević, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, str. 156. U prijevodu »Slovníka« na njemački, koji izlazi 10 godina nakon samog »Slovníka« Kukuljević donosi jedan novi element. Veli da u dokumentima Klovićeva vremena i rodnog kraja uz prezimena, koja je i prije spominjao, kao Glovičić, Glavičić, Glavan, Glovon, Gobić dolazi i ime, koje prije nije spominjao, *Klavigho Georgius* u Modrušu g. 1450. Kukuljević ponovo spominje Ljudevita Klavicez i kroatizira ga u: »Glavić ili Klavić« (Kukuljević-Sakcinski, Ivan, *Leben südslavischer Künstler*, Heft II, Agram 1868, str. 72).

riječima Kukuljević dopušta da se Clovius mogao hrvatski zvati Klavić odnosno Glavić. U ovom djelu vidi se u Kukuljevića veća sigurnost u određivanju hrvatskog prezimena, nego u prijašnjem. Dok je u prijašnjem ostavio niz mogućnosti, ovdje kao da se omeđuje na dvije »Klavić« i »Glavić«. Latinske varijante Klovićeva prezimena kao »Glovis«, »Glovius« Kukuljević ni u ovom djelu ne spominje.

Dvadeset godina kasnije u monografiji »*Jure Glović prozvan Julijo Klovio hrvatski sitnoslikar*«, g. 1878. Kukuljević, kako se iz samog naslova monografije dade razabrati, odlučuje se za jednu mogućnost hrvatskog prezimena Cloviusa. To na odgovarajućem mjestu u samoj monografiji rezolutno tvrdi: »Ime Clovio moglo je nastati samo od imena Glović«.⁴¹ Svoju tvrdnju višestranu dokazuje. Baza mu je varijanta Clovius, a ne varijanta Glovio, Glovis, koje su bliže s hrvatskim oblikom »Glović«, što ga Kukuljević zastupa. Čini se kao da je Kukuljević najrasprostranjeniju varijantu Klovićeva prezimena »Clovius« držao za najizvorniju. On u tom smislu navodi nekoliko primjera latinizacije slavenskih imena gdje je slavensko izvorno »G« zamijenjeno s latinskim odnosno talijanskim »C«. Tako spominje da su mletačke latinske listine u 16. stoljeću od imena Glavić načinile Clavich i Clavigho, a poljsko-latinske listine od mjesta Glovena i Gloveva stvorile ime Clova. Pošto je nastojao navedenim primjerima pokazati da je »C« u varijanti Clovius došlo na mjesto izvornog »G« (dakle, makar on to izričito ne veli, Glovius), Kukuljević, po pravilima latinizacije hrvatskih imena dočetak »ius« smatra odrazom izvornog »ić«, i tako dobiva od Clovius hrvatski oblik Glović. Da je ovo pak ime bilo u Klovićevu zavičaju poznato, dokazuje Kukuljević navodom da je još u 17. stoljeću u Grižanima i u Ledenicama bila poznata obitelj Glovičića, za koju tvrdi Kukuljević da se prvotno zvala Glović. Na kraju napominje Kukuljević da se sam Klović na dvjema firentinskim rukopisima potpisao s »Glovio« i »Glovis«.⁴² Tim međutim dvjema varijantama Kukuljević ne posvećuje veće pažnje. Varijanta na kojoj on gradi jest bitno »Clovius«.

Godine 1891. *Dragutin Hirc* u svojoj knjizi »Hrvatsko primorje« izašoj u Zagrebu iznosi hipotezu da se Klović zvao izvorno Kovičić, pa Clovichich i najzad radi talijanske eufonije Clovio; u selu Rudenicama u župi driveničkoj postojalo je naime prezime Kovičić, no ta je obitelj izumrla.

Šezdesetak godina (1939) nakon Kukuljevićeve monografije *Franjo Pavešić* osporava Kukuljevićev rezultat o identifikaciji hrvatskog prezimena Julija Klovića s Jure Glović jer da ime Glović uopće ne postoji u Hrvatskom primorju, odnosno ako postoji onda je to rijetko, te Cloviusa identificira s »Klarićem«. U prilog svojoj postavci poziva se na predaju i jednu Klovićevu iluminaciju. Franjo Pavešić kaže da u narodu još postoji predaja da se »Don Julio Clovio nije rodio u Grižanama, nego u selu Klarići općina Drivenik«.⁴³ On veli da su još donedavna postojale ruševine kuće u selu Klarićima gdje je poslije zasađen vinograd i uzorana njiva, no mjesto se zove »Kućina«, i tu da se rodio Klović. Što

više postoji u narodu još priča da je majka Klovićeva bila iz Rudenice ispod samog driveničkog grada, a otac iz Klarića. Ako je Clovius rođen u selu Klarićima, a predaja veli da jest, onda se je i on zvao, kao i njegovi mještani, Klarić. Drugi dokaz što ga navodi Pavešić jest analiza Klovićeve slike »Sybilla Tiburtina«. Pavešić na slici prepoznaje vinodolski krajolik, štoviše i drivenički grad.⁴⁴

Što se tiče predaje o rodnoj kući Klovićevoj zabilježio je Laszowski još 1923: »Na cesti od Crikvenice prema Križišću (8 km) stoji stara neka kuća (u općini driveničkoj), za koju vele, da je rodni dom slavnog slikara Julija Klovića«.⁴⁵ Bit će da je to ista kuća o kojoj 1939. kao već razvaljenoj i maknutoj piše Pavešić.

Nakon 28 godina oživljuje Pavešićevu teoriju *M. Petrinović*. Svojim napisom »*Julio Clovio ili Juraj Klarić*« (g. 1967) Petrinović pledira za to da žitelji Drivenika u predstojećoj 390-godišnjici Klovićeve smrti podignu u svom mjestu spomenik Jurju Klariću.⁴⁶

Na Petrinovićev napis odgovorio je odmah dr *S. Karlić* opširnijim prilogom koji je tek u izvacima donešen pod naslovom »*Kakvo je bilo hrvatsko ime sitnoslikara iz XVI stoljeća Julija Clovija*«. Dr Karlić izražava sumnju da je Klović iz sela Klarića te da se zvao Klarić; navraća se na prezimena što ih je Kukuljević već u svojoj prvoj studiji o Kloviću naveo kao donekle slična Klovićevu prezimenu. Za razliku međutim od Kukuljevića dr Karlić ne uzimlje kao osnovnu talijansko-latinsku varijantu Clovio-Clovius već varijantu s »G«: »Glavis«. On tvrdi da se Klović tek na kasnijim slikama potpisivao s »Clovio«. Čini se da je dr Karlić smatrao kako je izvornija varijanta s »G«, a varijanta s »C« (Clovius) da je kasnija. S varijantom »Glavis« povezuje dr Karlić imena Hrvatskog primorja kao Glavičić, Glavan, Gobić. Posebno se zadržava na prezimenu Gobić. To prezime postoji i danas u bivšoj općini Grižane-Belgrad. S tim u vezi pripovijeda dr Karlić, da iz roda Gobić-Pilaš potječe samouk slikar Bernard Pilaš, zvan u svom kraju Brna Gobić, da je nosio bradu i da ljudi njegovog kraja tvrde »da je po fizionomiji bio veoma sličan Kloviću, prema Klovićevoj slici«.⁴⁷ Dr Karlić ne namjerava time dokazivati da se Clovius hrvatski zvao Gobić, tek izvješćuje o jednoj predaji. On smatra da do sada nije uspjelo doći do hrvatskog oblika prezimena našeg minijaturista.

Nesigurnost u hrvatskom obliku Klovićeva prezimena vidi se i na *spomenicima* što su podignuti u čast našeg umjetnika. Pod Klovićevim poprsjem na Zrinjercu u Zagrebu nasuprot sjedišta Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti stoji natpis:

Juraj Julij
CLOVIO — CLOVIĆ
Rodjen u Grižanah god. 1498
Umro u Rimu 5. veljače 1578
Podign. 1878.

⁴⁴ Nav. mj.

⁴⁵ Laszowski, Emilij, *Gorski Kotar i Vinodol dio državine knezova Frankopana i Zrinskih*, Mjestopisne i povjesne crtice, Zagreb 1923, str. 180.

⁴⁶ Petrinović, *Julio Clovio ili Jure Klarić*, str. 8.

⁴⁷ *Kakvo je bilo hrvatsko ime sitnoslikara iz XVI stoljeća Julija Clovija*, Novi list, str. 8.

⁴¹ Kukuljević, *Jure Glović*, str. 5, bilj. 2.

⁴² Nav. mj.

⁴³ *Jure Glović ili Jure Klarić*, *Novosti*, str. 12.

U zgradi općine u Crikvenici vidio je dr Karlić svojevremeno poprsje Klovićevo, djelo kipara Cara, s natpisom: »Julijo Klovio, Klović, sitnoslikar, rođen u ANTOVU 1498«.⁴⁸

Na pitanje koja se od predlaganih varijanti u govoru najviše udomila, treba odgovoriti: ona koju nitko nije znanstveno zastupao, a to je »Klović«. Neki su, treba spomenuti, latinsku varijantu Klovićevog prezimena kroatizirali kao što su kroatizirali latinski oblik njegovog imena »Julius«, konkretno od »Julius« napravili su »Julije« odnosno »Julio«, a od »Clovius« napravili su »Klovio«. Tako Kukuljević, u samoj knjizi kojoj je stavio u naslov »Jure Glović«, za našeg sitnoslikara ne upotrebljava varijantu »Glović«, nego »Klovio«.⁴⁹

Iz uvida u pokušaje da se dođe do hrvatskog oblika Klovićevog prezimena očito je da u rasponu od 1852. kad je Kukuljević izišao s prvim pokušajem do 1967, kad Karlić raspravlja o tome kako se naš slikar zvao hrvatski, u rasponu dakle od 115 godina, nije se došlo do definitivnog rezultata.

Postavlja se međutim pitanje o stupnju vjerojatnosti tijekom povijesti predlaganih oblika Klovićevog hrvatskog prezimena kao i pitanje ne postoji li koja mogućnost koja nije do sada uzeta u obzir.

Pitanje vjerojatnosti predloženih pokušaja i pitanje novih mogućnosti

Budući da prezime našeg minijaturiste nije poznato u hrvatskoj varijanti, već samo u latinskoj i talijanskoj, pokušavalo se — upravo smo vidjeli — iz talijanske i latinske varijante odgonetnuti hrvatski oblik. Pri tome se redovito išlo u dva smjera. S jedne strane, nastojalo se odgonetnuti hrvatski oblik iz latinskog odnosno talijanskog oblika prezimena našeg minijaturiste i, s druge strane, tražilo se u Klovićevu zavičaju prezimena koja bi tome obliku bila najbližnja, pa se s jednim od tih prezimena nastojalo identificirati Klovićevo prezime.

Pitanje je koliko postojeća prezimena jednog kraja mogu biti mjerodavna za određivanje jednog prezimena iz prošlih stoljeća koje poznamo samo u latinsko-talijanskoj varijanti a čiji nosilac potječe iz dotičnog kraja.

Moguće je da se je do danas u rodnom kraju dotičnoga sačuvalo prezime roda iz kojega dotični, kojega poznajemo samo po talijaniziranom ili latiniziranom prezimenu, potječe. No moguće je također da je to prezime prije ili kasnije u rodnom kraju dotičnoga iščezlo, bilo da je rod izumro ili se odselio ili iz drugih razloga. Prema tome, ako znademo za rodni kraj pojedinca kojeg prezime poznajemo samo po talijansko-latinskoj varijanti, to još ne znači da jedno od postojećih prezimena tog kraja mora biti hrvatski oblik dotičnog latiniziranog prezimena. Nije dakle opravdano forsirati identifikaciju latiniziranog prezimena s postojećim prezimenima rodnog kraja. Spomenut ću jedan primjer. U arhivu Zbora za evangelizaciju naroda (do nedavna Kongregacije de propaganda fide) nalazi se podatak: »Gio-

vanni Pastritio da Pogliza contado di Spalato«.⁵⁰ U popisu obitelji poljičkog kraja napravljenom 1725. godine ne postoji ime koje bi donekle sličilo latiniziranom prezimenu »Pastritius«, odnosno talijaniziranom »Pastritio«.⁵¹ Međutim u Maticama krštenih u Splitu pod 1636. godinom zabilježen je spomenuti »Giovanni Pastritio« i to u hrvatskoj varijanti »Zuane Pastrich«.⁵² Danas, kažu, u Poljicima nema prezimena Paštrić, nije ga bilo već 1725, dakle sedamnaest godina nakon smrti Ivana Paštrića. Pri identifikaciji nosioca latiniziranih prezimena s prezimenima njegova rodnog kraja treba računati i s time da možda više dotično prezime ne postoji.

Sad ćemo se osvrnuti na hrvatske varijante što se predlažu za prezime Clovius. Najprije nekoliko riječi o načelima latinizacije i talijanizacije hrvatskih prezimena, zatim rasuđivanje predlaganih hrvatskih varijanti.

Načela rekroatizacije hrvatskih latiniziranih prezimena

Dakako da nisu postojali neki apriorni principi o tome kako se imaju latinizirati hrvatska prezimena; postojala je praksa iz koje se dadu izvući neki približni aposteriorni principi.

Kod prezimena na -ić, nekad se taj -ić sačuvalo, npr. Križanić — Crisanich, nekad se pak pri latinizaciji prezimena zamijenio s -ius, a pri talijanizaciji s -io, npr. Križanić — Crisanus, odnosno Crisano. Osnovni elemenat prezimena koji prethodi završetku -ić redovito se sačuvalo u latiniziranom, odnosno talijaniziranom obliku. Ako se u osnovnom elementu nalazio glas kojega ni latinski ni talijanski ne poznaje, bio je zamijenjen srodnim glasom. Da ostanem na istom primjeru: Križanić. »Ž« je zamijenjeno sa »s« koje se ovdje konkretno izgovara »z«: Crisanus.

Treba međutim istaći da i u osnovnom elementu može biti izmijenjen koji glas zbog talijanske eufoničnosti. Kukuljević tako navodi kako su mletačke listine u XVI vijeku u prezimenu Glavić »G« zamijenjivale sa »C«: Clavich.⁵³ Sam sam se osvjedočio o tome kako Talijani dandanas podešavaju izgovor slavenskih prezimena talijanskoj eufoniji. Treba spomenuti i to, da je moguće da se i pojedinac onako nazivao kako su Talijani prihvatili njegovo latinizirano prezime, kako su ga oni izgovarali. U tom slučaju moguća je prilična divergencija između izvornog hrvatskog prezimena i latinsko-talijanske varijante. To valja sve imati pred očima pri ponovnoj kroatizaciji naših latiniziranih prezimena.

Postojala je još jedna forma u kojoj su se pojavljivala hrvatska prezimena u latinskom odnosno talijanskom govoru. Kod prezimena koja su imala u hrvatskom stanovito značenje, dešavalo se da se prezime prevelo na latinski, odnosno talijanski. Čini se da primjer za to predstavlja prezime Bogdan (Bogdanić?), koje je preneseno na latinski u obliku »Deodatus«.⁵⁴ Spomenimo

⁵⁰ Golub, Ivan, *Ivan Paštrić*, Prinosi za životopis Ivana Paštrića (1636—1708), Poljički zbornik I, Zagreb 1968, str. 209—210.

⁵¹ Zelić-Bučan, Benedikta, *Popis pučanstva splitske nadbiskupije 1725. godine*, Izdanje historijskog arhiva u Splitu, svezak 6, Split 1967, str. 259—297.

⁵² Golub, Ivan, *Ivan Paštrić*, str. 209.

⁵³ Kukuljević, *Jure Glović*, str. 5., bilj. 2.

⁵⁴ Burić, Josip, *Iz prošlosti hrvatske kolonije u Rimu*, Rim 1966, str. 49.

⁴⁸ Nav. mj.

⁴⁹ Kukuljević, *Jure Glović*.

da ovu mogućnost ponovne kroatizacije Klovićeva prezimena nije nitko uzeo u obzir.

U principu dakle, kad se radi o latinizaciji odnosno talijanizaciji hrvatskih prezimena, može se reći, ponešto shematski, da se nastojalo ili zvukovno ili prijevodom sačuvati sličnost s izvornim hrvatskim oblikom. Ipak eufonija — talijanska odnosno latinska — mogla je više ili manje izmijeniti osnovni oblik prezimena.

Pogledajmo u tom svjetlu razne varijante u kojima se na hrvatskom pojavljuje Klovićevo latinizirano prezime.

Klović

Varijanta *Klović* po sebi najviše bi odgovarala latiniziranom Clovius odnosno talijaniziranom Clodio. Slabe strane ove varijante jesu, što se prema sačuvanim listinama u rodnom kraju našeg umjetnika ne nalazi ni u umjetnikovo, ni u kasnije doba obitelj s prezimenom Klović. Ipak, ta sama činjenica nije razlog da se zabaci ponovna kroatizacija od »Clovius« u »Klović«. Postoje u Klovićevu rodnom kraju u njegovo vrijeme prezimena koja su u stanovitom stupnju slična varijanti Clovius. To je razlog da se redovito mimoilazi, u znanstvenim raspravama, varijantu Klović, a pokušava se, kako smo vidjeli, latinizirano prezime Clovius svesti na jedno od sličnih prezimena Klovićeva rodnog kraja: Glovičić, Glavičić, Glovon, Glavan, Glavić, Gobić.

Gobić, Glavan

Najudaljenijima od latiniziranog prezimena Clovius ukazuju se prezimena *Gobić, Glavan*. Ona bi se pri latinizaciji prije pojavila u obliku Gobius (možda Cobius), odnosno Glavius (možda Clavius, a tek onda Clovius). Bliže je prezime Glovon, koje bi u latiniziranoj formi moglo glasiti Glovius, odnosno, možda iz razloga eufonije, Clovius. Klović se je, valja uočiti, u jednom svom radu potpisao s »Glovius«.⁵⁵

Prezimana Glovičić i Glavičić glasila bi u latiniziranoj odnosno talijaniziranoj formi Glovitius, Glavitius (možda Clovitius, Clavitius) odnosno Glavutio (Glavizio), Glavizi (možda Glovutio, Clovutio). Teško je reći, da li bi talijanski govor varijante Glavutio odnosno Clovutio skratio u Glovio odnosno Clodio (latinski: Glovius, Clovius). U sedamnaestom stoljeću srećemo podulje naše prezime, upravo na -tio, -tius kod kojega se nije pokazala tendencija skraćivanja. To je prezime Paštrić u varijantama: Pastritijs, Pastritio, Pastricio. Nešto kraća varijanta bila je Pastrizi.

⁵⁵ Kukuljević, *Jure Glović*, str. 42.

⁵⁶ Nav. dj., str. 5, bilj. 2.

⁵⁷ Nav. mj.

⁵⁸ *Jure Glović ili Jure Klarić*, Novosti, str. 12.

⁵⁹ Kukuljević, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, str. 156.

⁶⁰ Bradley, *The Life*, str. 379.

Klovićevu oporuku je najprije objavio godine 1882. Bertolotti, A, *Don Giulio Clovio principe dei miniatori*, Modena 1882. Slijedeće, 1883. preštampano je oporuku i donio Viestnik hrvatskog arheološkog društva, Zagreb 5(1883) 28 sl, no pri tome je izražena sumnja da Bertolotti nije kritički objavio tekst oporuke. To je dalo povoda Ivanu Črnčiću koji je boravio u Rimu, da potraži izvornik Klovićeve oporuke i usporedi ga s Bertolottievim izdanjem, i onim Viestnika arheološkog društva koje je pre-

Glović

Kukuljević, kako smo vidjeli, u posljednjem svom djelu o Kloviću, predlaže kao hrvatsku varijantu prezime *Glović*, koje da predstavlja stariji i izvorniji oblik kasnijeg prezimena Glovičić.⁵⁶ Kukuljevićevo izvođenje da je pri latinizaciji, zapravo talijanizaciji »G« moglo prijeći u »C« sasvim je dopustivo. U tom slučaju proces talijanizacije prezimena izgledao bi ovako: Glović prelazi u Glovius (sjetimo se da se tako Klović jednom i potpisao!), te iz eufoničnih razloga u Clovius. Pitanje koje se ovdje međutim nameće jest, odakle Kukuljeviću podatak da se »porodica Glovičića ... prvobitno zvala Glović«.⁵⁷

Klarić

Varijanta *Klarić* predložena za latinizirano prezime Clovius ukazuje se prilično dalekom od latinskog oblika, odnosno obrnuto: latinizirano prezime je vrlo različito od predloženog hrvatskog prezimena. Klarić bi u latiniziranoj formi glasilo Clarius. U arhivu Zbora za evangelizaciju naroda u Rimu dolazi u 17. stoljeću naše prezime Klarić u latiniziranoj formi Clarius. Treba ipak postaviti pitanje nije li zbog eufonije i drugih razloga od Klarića došlo do Cloviusa. Povrh onih koji Klovićev dom smještaju u kraj Klarića,⁵⁸ postoji jedan podatak koji postavlja neka pitanja u vezi s varijantom Klarić.

Kukuljević u drugoj svojoj studiji o Kloviću upozorava na nekog Ljudevita »Klavice« doseljenog 1560. iz Mantove u Hrvatsku.⁵⁹ Kukuljević je nesiguran u čitanje ovog prezimena. Možda ga treba čitati Klaricze (ili Klarich?). Svakako »Klavice« se čini Kukuljeviću sličnim s »Clavius«, »Clovius«, i zato on izražava slutnju da bi taj Ljudevita mogao biti u rodu našem Kloviću. Da je Kukuljeviću bila poznata Klovićeva oporuka, možda bi u svojim izvodima pošao korak dalje. U svojoj naime oporuci veli Julije Klović da svoja dobra u Dalmaciji ili Slavoniji ostavlja svom nećaku Guidu Kloviću (D. Guidum Clouium).⁶⁰ Nije isključeno da Klavice iz Mantove (u kojoj je neko vrijeme živio i Julije Klović)⁶¹ jest u rodu s Guidom Clouius iz Klovićeve oporuke; u vrijeme, kada Klović piše oporuku (1577) Klavice se nalazi u Hrvatskoj. S tim u vezi postavlja se nova mogućnost identifikacije hrvatskog oblika Klovićeva prezimena: Clovius se možda zvao hrvatski KLAVICZE, odnosno KLAVIĆ.

štampano Bertolottiev tekst. Ustanovio je o oporuci »ter je nekoliko drugačija, nego u Viestniku (arheološkog društva). Evo kakova je«. To Črnčićovo pismo redakciji Viestnika arheološkog društva skupa sa kritičkim tekstom Klovićeve oporuke što ga je poslao Črnčić izašlo je 1884. u Viestniku arheološkog društva: Črnčić, Ivan, (*Oporuka Julija Klovića*), Viestnik hrvatskog arheološkog društva 6(1884) br. 2, str. 59 sl. Črnčićovo kritičko izdanje Klovićeve oporuke ostalo je nezapaženo. Tako je kasnije oporuku Klovićevu preštampano Bradley ne od Črnčića, već od Bertolottia: Bradley, John, W., *The life and Work of Giorgio Giulio Clovio*, London 1891, str. 376—379). Bacotich je pak preštampano Klovićevu oporuku iz Viestnika hrvatskog arheološkog društva, no ne Črnčićev, kritički tekst, nego tekst, što ga je Viestnik arheološkog društva preštampano od Bertolottia.

⁶¹ Kukuljević, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, str. 156.

U upravo otkrivenoj povelji kardinala Marina Grimanija od 1536 — koja se kako ćemo niže pokazati odnositi na Klovića — dolazi Klovićevo prezime u obliku »clericus clerouichius«. Radi se o sasvim novoj latinskoj varijanti Klovićeve prezimena. Kako je razumjeti?

Moguće je da ime »Clerouichius« predstavlja službeni, radi se o najslužbenijem dokumentu, oblik Klovićeve prezimena. Ako je to tako, postavlja se pitanje kako to da ipak Klović u tim godinama, i godinama koje njima neposredno prethode naziva se i biva nazivan drukčije, konkretno skraćeniije. To se može protumačiti time da su Talijani zbog eufonijskih razloga skratili Klovićevo puno prezime i da se je sam Klović tome prilagodio pa se tako i sam nazivao. No kad je pisan službeni dokument kojim se Kloviću dodjeljuju prihodi, onda je napisano prezime u punom svom obliku. I danas su neka prezimena u »opticaju« u skraćenom obliku, no u službenim dokumentima se pojavljuju u punom obliku. Ako je oblik prezimena »Clerouichius« puno Klovićevo prezime, dakako latinizirano, postavlja se pitanje koji izvorni oblik stoji ispod. Ovdje se valja prisjetiti da je i Klović sam u svojoj oporuci iskazao da je od oca Makedonca, i da je Klovićev prvi biograf Vasari napisao da su Klovići makedonskog porijekla. A pod Makedoncem u ono doba mogao se je podrazumijevati i Slaven, i Grk, i Albanac koji se nalazio na području zvanom Makedonija (i danas postoji i grčka Makedonija kao pokrajina). Ako je »Clerouichius« izvoran oblik Klovićeve prezimena, a prezime se baštini od oca, onda je oblik »Clerouichius« u nekom smislu makedonski. Da li on krije u sebi grčki, albanski ili slavenski praoblik? Što se slavenskog tiče, jedva; što albanskog, ne znam; glede grčkog nije isključeno da iza latiniziranog »Clerouichius« stoji grčki »Κληροβηγης«. Prisjetiti se je da se je Klović znao potpisati i s »Glovis«; a završetak na -is više je grčki nego slavenski. S tim u vezi spomenuo bih kako u Vatikanskoj biblioteci u kodeksu Vat. Grec. 109, na listu 79 dolazi grčko ime bilježnika »Κλοβης«, koje se novogrčki izgovara Kluvis, a možda i Klovis.

Ako je možda Klovićevo prezime izvorno bilo grčko ili albansko to ne znači da Klović nije Hrvat, jer se on nazivao i dao se zvati Hrvatom.

Da se vratimo obliku Klovićeve prezimena u povelji Grimanijevoj od 1536. koji glasi »clericus Clerouichio«. Oblik »Clerouichius« moguće je rastumačiti kao »lapsus calami« samog pisara. Moguće je naime da je pisar vođen sluhom i opažanjem neposredno prethodeće riječi »clericus« i »zaveden« početnim slovima Klovićeve prezimena »Cl«, započeo malim slovom »cl«, i produžio s »er« iz prethodeće riječi »clero« umjesto s »ouichio«. Drugim riječima, izvoran oblik prezimena bio bi »Clouichius«. Pitanje je, međutim, kako je mogao izgledati hrvatski oblik ovog latiniziranog imena. Postoje slučajevi gdje se je u latinizaciji hrvatskih prezimena sačuvao izvorni -ić u obliku -ich ili -ic, čemu se je onda dodao latinski završetak -us. Tako u 17. st. prezime Jurja Križanića dolazi, i to najčešće, u latiniziranom obliku »Crisanius«, ali dolazi i u obliku »Crisanicus«. Slično je s prezimenom Ivana Paštrića, također iz 17. stoljeća. Ono se pak pojavljuje isključivo u obliku Pastritius, odnosno talijanizirano Pastrizio ili Pastricio a nikad kao Pastrius.

Moguće je dakle da oblik Klovićeve prezimena »Clouichius« treba ponovno kroatizirati tako da se završetak -ius ne uzme kao zamjena za izvorni -ić, već kao čisti dočetak latinizacije, a -ich pak da sadrži izvoran -ić. Tada bi latiniziranom obliku »Clouichius« odgovarao izvoran oblik »Klović«. U tom slučaju bismo bili u pravu kad Cloviusa zovemo hrvatski Klović. Postoji mogućnost također da i završni -ius u obliku »Clouichius« sadrži izvoran hrvatski -ić. Tada bi se »Clouichius« re-kroatiziralo kao »Klović«. Ako bi to bilo tako imala bi nešto za sebe spomenuta teorija Dragutina Hirca, da latiniziranom obliku »Clovius« odgovara u Rudenicama postojeće prezime »Kovičić«. Varijanti »Clouichius« nije nesrodan oblik »Klavicz« o kojem smo također gore govorili.

Klovićevo prezime sa značenjem u hrvatskom

Spomenuli smo da se u latinizaciji hrvatskih prezimena ili zvukovno latiniziralo praoblik ili, ako je praoblik u hrvatskom sadržavao riječ s određenim značenjem, prevelo se dotični oblik na latinski. Varijante Klavicz, Glavis,⁶² Glovis⁶³ nameću nam pitanje nije li izvoran oblik Klovićeve prezimena mogao biti Clavis, odnosno Clovis, a u majuskuli se lako zamijene C i G; drugim riječima nije li Klović potpisao sebe s Clavis? Možda je zbog eufoničnosti prešao Clavis u Clovis i dalje u Clovius? Svakako je neobičan potpis na -is, ne na -ius. Može li ga se istumačiti tako da je trebalo stajati u potpisu zapravo Glavius, Glovius, ali da je »u« slučajno ispalo? Jedva. Hrvatska prezimena koja se u latiniziranoj formi ne pokazuju s dočekom -ius, -us, valja pokušati rješavati drugim ključem, naime prijevodom. Kad bi se utvrdilo da se Klović, gdje se čitalo njegov potpis Glavis odnosno Glovis, potpisao zapravo s Clavis, proizlazilo bi da je Klovićevo prezime na hrvatskom imalo određeno značenje, konkretno »clavis« — »Ključ«.

Valjalo bi istražiti glagoljske listine vinodolskog kraja iz 16. stoljeća; možda gdje dolazi prezime u čijem korjenu se nalazi značenje »ključ«. Zanimao sam se inače kod nekadanjeg župnika iz Grižana V. Sušića postoji li danas u Grižanima prezime sa značenjem ključa. On se ne sjeća. Međutim u spomenici župe Crikvenica spominje se u ovom stoljeću neki predsjednik crikveničkog kotara po imenu Ključec. Pitanje je međutim da li je on iz vinodolskog kraja.

Ako se Klović uopće zvao prezimenom koje je značilo nekako ključ, i ako se uopće potpisao s Clavis, zašto nije kod toga ostao? Mjesto odgovora može se postaviti protupitanje, zašto je zapustio prvo krsno ime Juraj,⁶⁴ odnosno zašto je obitelj Klavicz, preselivši se u Štajersku, razvila prezime u Glavicer, Glabicer, Globicer.⁶⁵

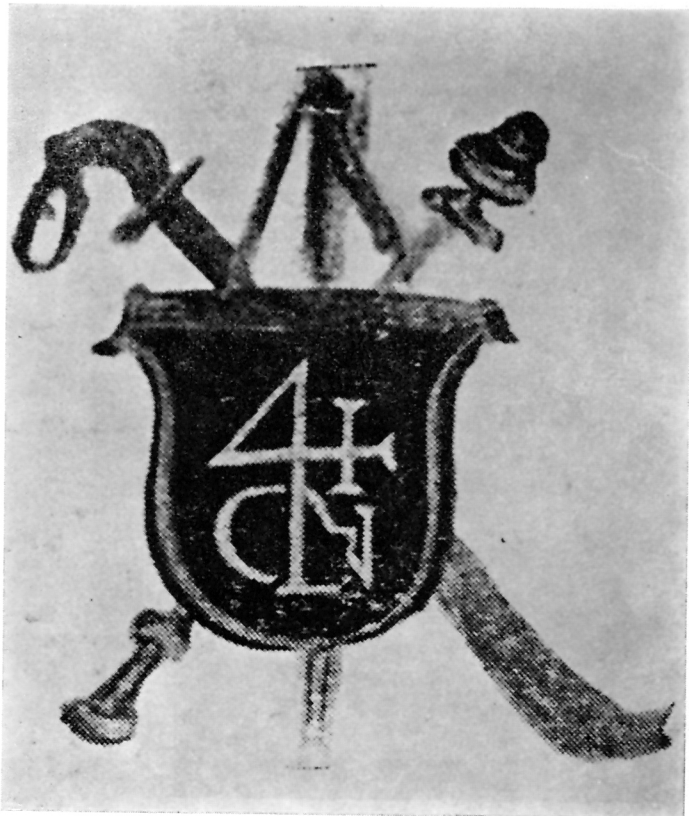
Spomenimo napokon i monogram iz misala čazmanskog prepošta Jurja de Topusko, što ga Barada i Knie-

⁶² Kakavo je bilo hrvatsko ime Julija Clovija, Novi list, str. 8.

⁶³ Kukuljević, *Jure Glović*, str. 42.

⁶⁴ Vasari, *Le vite*, str. 849—850.

⁶⁵ Kukuljević, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, str. 156.

Monogram iz misala čazmanskog prepošta Jurja de Topusko.

wald pripisuju Kloviću.⁶⁶ Čitajući i sam taj monogram, nemam dojam da se »trokut na vrhu monograma s lijeve strane ima čitati (isključivo) kao o«. ⁶⁷ Taj trokut može biti i slovo A, to više što znak koji Barada i Kniewald prepoznaju kao slovo C nije oblikovan uglato već oblo; a jer su C i O baš po oblosti slični, nije po sebi očekivati da će u istom monogramu O biti označeno trokutom a C oblinom. Ako bi se znak trokuta čitao kao A onda bi monogram valjalo čitati kao *Clavi*. S tim u vezi postavlja se pitanje ne krije li se u monogramu zapravo ime »Clavis«. Nije nemoguće da čitava slika monograma predstavlja diskretno lik ključa (lat. *clavis*).

Moguće je također da izrazit znak križa u monogramu označuje rodno mjesto Klovićevo zvano Križane (Grižane). Ako ovaj monogram jest od Klovića, a da li jest trebat će istražiti poglavito nutarnjim mjerilima iluminacija u misalu, onda on pada u mlade godine Klovićeve,⁶⁸ dakle među najranije umjetnikove »potpise« i sadržava latinski naziv za prezime Klovićevo i eventualno naznaku kraja skrivenu u znaku križa. Ako se monogram čita i kao *Clovio* time se ne isključuje po sebi mogućnost da on svojom diskretnom naličnošću ključu u sebi ne krije hrvatsku ili grčku inačicu prezimena koje sadržajno znači »ključ«, pogotovu kad ključ

⁶⁶ Kniewald, *Misal čazmanskog prepošta*, str. 68, str. 82, bilj. 36.

⁶⁷ Nav. mj.

⁶⁸ Nav. mj.

u grčkom znači »kleis«, i sadrži dakle početna slova »Kl« što dolaze u Klovićevo prezimenu. Ovime samo ukazujem na mogućnost iznalaženja izvornog ne latiniziranog oblika Klovićevo prezimena metodom, koja do sada nije primjenjivana, tj. na mogućnost da je Klovićevo latinizirano prezime izvorno imalo određeno značenje, konkretno nešto u vezi s korijenom »ključ«.

Na kraju se postavlja pitanje kako se je onda Klović koji se latinski i talijanski tako raznoliko sam nazivao i bio nazivan, izvorno zvao u nelatiniziranom obliku. Niti jednu od hrvatskih, grčkih varijanti Klovićevo prezimena dobivenu ponovnom kroatizacijom ili ponovnom grecizacijom latiniziranih odnosno talijaniziranih oblika Klovićevo prezimena, ne može se uzeti kao jedinu. Isto važi i za pokušaj da se Klovićevo izvorno prezime odgonetne iznalaženjem oblika prezimena koji krije u sebi značenje (»ključ«). Prednost, no ne i isključivost može se dati obliku »Klović«, jer je on najbliži najčešćem latiniziranom obliku našeg sitnoslikara »Clovius«, i — poglavito — jer je najbliži obliku prezimena Klovićevo zapisana u povelji kardinala Grimanija 1536 »Clerovichius« tj., kako sam izložio prije, »Clovichius« — Clovich.

Što se tiče upotrebe Klovićevo krsnog imena, ne može se upotrebljavati isključivo njegovo prvo krsno ime »Juraj«, jer se on kao umjetnik nije tim imenom zvao. Mora se upotrebljavati međutim njegovo drugo krsno ime Julije, koje je bilo kasnije i njegovim redovničkim imenom, i koje je, prestavši biti redovnikom, zadržao opet kao umjetničko ime. Može se pak Klovića zvati s oba njegova krsna imena. Dakle »Juraj Julije«.

Macedo

Najprije navodimo primjere gdje se Klović sam naziva »Macedo«, zatim gdje ga drugi tako zovu, a onda ćemo izložiti tumačenje te činjenice.

Na koncu molitvenika Bl. Dj. Marije, koji Kukuljević naziva najslavnijim djelom našeg umjetnika,⁶⁹ stoji napisano na mjedenoj pločici: »Julius Clovius Macedo monumenta haec Alexandro Farnesio Cardinali, Domino suo faciebat. MDXLVI«. ⁷¹ Tu se po Kukuljeviću mišljenju Klović prvi put nazvao Macedo u slavu Farnesova imenjaka, Aleksandra Velikoga.⁷² Posljednji put naziva se Klović »Makedoncem« u svojoj oporuci, skoro pred smrt, spominjući naime makedonsko svoje podrijetlo: »Don Julius Clovius patre macedonico et matre ilirica«. ⁷³

O makedonskom podrijetlu Klovićevo govori njegov prvi biograf i suvremenik Juraj Vasari.⁷⁴ Klovića kao Makedonca uzdiže u jednom sonetu B. Varchi. U trećoj strofi veli:

E dir, che poco a Macedonia parve
Dare Alessandro senza par, s'ancora
Giulio non dava senza pari al mondo.⁷⁵

⁶⁹ Cionini Visani, Maria, *Un itinerario del manierismo italiano: Giulio Clovio*, Arte veneta knj. 25, Mleci 1971, str. 141, bilj. 22.

⁷⁰ Kukuljević, *Jure Glović*, str. 22.

⁷¹ Nav. dj., str. 25.

⁷² Nav. mj.

⁷³ Bradley, *The Life*, str. 376.

⁷⁴ Vasari, *Le vite*, str. 849.

⁷⁵ Kukuljević, *Jure Glović*, str. 21.

El Greco, portret Giulija Clovija Napulj, Capodimonte.

Kukuljević je nastojao razložiti zašto se je Klović nazivao Macedo. U prvoj svojoj studiji iz 1852. Kukuljević zastupa ovo mišljenje: Klovićevi predci došli su kao uskoci, bit će iz Bosne. Stotinjak godina nakon doseljenja potomci tih uskoka ni sami nisu znali odakle su im pređi došli, pa su vjerovali bajci da su hrvatske uskočke obitelji došle u Hrvatsko primorje iz Makedonije, Tracije.⁷⁶ Klović se dakle, po Kukuljevićevu mišljenju, »bona fide« zvaao Makedoncem, no on zapravo nije potjecao od Makedonaca.

Kukuljević navodi još jedan razlog zašto se Klović nazivao Makedoncem: »Bio je, veli Kukuljević, običaj onoga vremena, da je svaki učen i slavan muž tražio svoj korēn ili u porodici klasičnog imena, ili u zemlji klasičkoj. Mi Hrvati imamo takvih primērah preko mēre ... U tom dakle treba tražiti uzrok, zašto su Klovia nazivali kadikad: 'Macedonus'«. ⁷⁷ U drugoj svojoj studiji o Kloviću iz 1858. daje Kukuljević isto obrazloženje u vezi s Klovićevim nazivom »Macedo«. ⁷⁸

U svojoj trećoj i posljednjoj monografiji o Kloviću iz 1878. godine donosi Kukuljević novo tumačenje. Kardinal Aleksandar Farnese, obožavatelj klasicizma i svog imenjaka Aleksandra Makedonskoga, podijelio je naj-

odličnijem svom dvorskom slikaru Kloviću prvi ime Macedo »kao da je tobož Ilir i Hrvat jedno te isto, što i Macedonac«. ⁷⁹ Kukuljević drži da Klović od vremena kad se upoznao s kard. Farnesom »počeo se kadikad nazivati i pisati Makedoncem, kao da je tobož rodod iz države velikoga Macedonca Aleksandra, premda je još godine 1542. stojeći u službi Grimanijevoj, kao i u kasnije doba pod svojim umotvori potpisivao se Julius Croata, Croatus, Croatinus i Illyricus«. ⁸⁰ Ono po čemu se prijašnja Kukuljevićeva tumačenja razlikuju od ovog posljednjega jest, što je prije smatrao da je Klović potomak uskoka, i da je bio u krivom uvjerenju da su njegovi pretci došli iz Makedonije, a sada smatra Kukuljević, da je kard. Farnese dao Kloviću nadimak Macedo, koji je Klović i usvojio, držeći da je iz nekadanje države Aleksandra Makedonca. U svakom slučaju Kukuljević je poricao Kloviću da bi stvarno bio Makedonac, u tom smislu da bi potjecao iz područja nekadanje Makedonije. Da je poznao oporuku, možda bi Kukuljević stvar nešto drugačije tumačio.

U oporuci, u prvom dijelu koji sadrži »generalia« o Kloviću stoji: »... magnificus et reverendus d. Don Julius Clovius patre macedonico et matre ilirica miniator celeberrimus sanus Dei gr. mente et intellectu et in suo

⁷⁶ Kukuljević, *Život Jurja Julija Klovića*, str. 8.

⁷⁷ Nav. mj.

⁷⁸ Kukuljević, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, Zagreb 1858.

⁷⁹ Kukuljević, *Jure Glović*, str. 20.

⁸⁰ Nav. mj.

El Greco, *Izgon iz hrama*, detalj s portretima Tizijana, Michelangela, Giulija Clovija i Rafaela — Minneapolis, Institute of Arts.

bono proposito sanoque et recto iudicio existens». ⁸¹ Treba uočiti da Klović u jednom važnom dokumentu, kao što je oporuka, označuje precizno svoje podrijetlo po ocu i po majci: od oca Makedonca, od majke Ilirke. Ne stoji tu izraz npr. »Clovius Macedo nuncupatus« ili »Clovius origine macedonica«, što bi dopuštalo da je Klović po predmnijevanju, po nazivu tek Makedonac.

Drugo je sada pitanje, kako treba razumjeti to da je Klović od oca Makedonca. Kukuljević tvrdi da su dalmatinski uskoci doselili »iz Arbanie, Srbije, Mačedonice i ponešto iz iste Grčke«, ⁸² no jer Klović potječe iz Vinodola smatra Kukuljević da nije Klović potomak uskoka iz Makedonije; »hrvatski naime Uskoci«, piše Kukuljević, »doselili su se iz bližnje Bosne ili Srbije«. ⁸³

Nije li međutim moguće, da je po srijedi migracija u dva navrata: migracija iz »Makedonije« u Dalmaciju, a onda iz Dalmacije u Hrv. Primorje. Tome u prilog govori jedna pojedinost iz oporuke Klovićeve. On govori o svojim pokretnim i nepokretnim dobrima u Dalmaciji ili Slavoniji: »In omnibus autem aliis suis bonis mo-

⁸¹ Bradley, *The Life*, 376.

Ovo mjesto Klovićeve oporuke i s tim u vezi problem Klovićeve naziva »Macedonac« Črnčić poimlje ovako: »Tako bilježnik je ovu oporuku napisao pred samim Klovijem, 'in mei presentia presens et personaliter constitutus' a valja da mu ju je i pročitao; ipak držim da je svaku po njegovoj želji rekao, pak i onu: 'patre Macedonico': da mu je otac bio iz Makedonije. Da je to istina, svjedoči Vasari, njegov vršnjak i znanac... No u Makedoniji, kako je sada, tako je i tada bilo ne samo Grka nego i Slovjena, pak za toga njegova oca više je prilike, da je bio Slovjenin, kako je ono i mati njegova bila Slovjenska ('Illirica'), nego da je Grk« Črnčić, [*Oporuka Julija Klovića*], str. 60).

⁸² Kukuljević, *Život Jurja Julija Klovića*, str. 8.

⁸³ Nav. mj.

bilibus et immobilibus presentibus et futuris in partibus Dalmatiae sive Schiavoniae existentibus et consistentibus... suum heredem instituit fecit ac ore proprio nominavit D. Guidum Clouium«. ⁸⁴ Istina je i to da se izraz »Dalmatia sive Schiavonia« može uzeti kao jedno, no nije li i u tom slučaju uključena Dalmacija u pojam Schiavonia? Možda je Klovićev otac doselio u Dalmaciju, a poslije u Vinodol. A odakle je doselio prvotno? Očito iz jednog kraja koji se mogao zvati makedonskim. To može biti grčki kraj, a može biti slavenski i arbanaski. Kastriotić (Skedenberg) Arbanas, smatran je Makedoncem, i u stanovitom smislu nasljednikom Aleksandra Makedonca. Možda u »makedonskom« podrijetlu Klovićevu, treba gledati uzrok nestabilnosti u potpisivanju prezimena. S tim u vezi postavili smo pitanje, ne kriju li one varijante Klovićevog prezimena na »s«: Glavis, Glovis nešto »makedonskog« (grčkog, odnosno arbanaskog)? Cozza-Luzi smatra da je Klović grčkog podrijetla. ⁸⁵ Jedva da se izraz »matre ilirica« može drugačije razumjeti nego da je od hrvatske majke. Kakogod bilo s pitanjem Klovićeva podrijetla od oca Makedonca, očito je da se Klović nazivao Hrvatom i da su ga i drugi tako zvali.

Croatia

Klović se nazvao Hrvatom na svom portretu gdje se čitaju u naokrug ove riječi: »Iulius Clouius Croatus sui ipsius effigiator Anno aetatis 30. salutis 1528«. ⁸⁶ U ru-

⁸⁴ Bradley, *The Life*, str. 378.

⁸⁵ Cozza-Luzi, *Il Paradiso dantesco*, f. XIII.

⁸⁶ Kukuljević, *Jure Glović*, str. 34. Portret što se čuva u Kunsthistorisches Museum u Beču je rad Anthonis Mora prema Klovićevu prototipu, smatra M. Cinoni Visani (nav. dj. str. 122—123).

kopisu »Liber commentariorum in Epistulam S. Pauli ad Romanos« uz sliku obraćenja Sv. Pavla, glavnu i najveću sliku u manuskriptu u lijevom uglu među nakitima nalazi se mjedena pločica s ovim natpisom: »Marino Grimano, Car. et legato Perusino, Patrono suo, Julius Crovata pingebat.«⁸⁷

Klovića su nazivali suvremenici često naprosto Julijem Hrvatom. Tako npr. Juraj Bartol, brat toskanskog vojvode Cosima u jednom svom pismu 1577. Lovri Giacominu u Rim veli: »Provedete a ogni modo di poter vedere il breviario miniato di Farnese da Don Giulio Corvatto . . .«⁸⁸.

Bakroresci Klovićevih likova pisali bi Klovića kao Hrvata. Klovićevog »Krista na križu« (British Museum, Uffizi u Firenci) rezali su u bakar Cornelius 1568. i po njemu Agostino Caracci s oznakama: *Don Iulio Clouio de Crouatia inuentor*.⁸⁹ Na bakrorezu polaganja Isusa u grob ispod teksta: »Omnis creatura compatitur Christo morienti, solus miser homo non compatitur, pro quo solus Christus patitur« stoji u sredini: *Don Julio de Crouatia inv.* Slika je nekoliko puta od raznih majstora rezana u bakar.⁹⁰ Cort je napravio bakrorez Klovićeve Judite s natpisom: *Do. Do. Julio Clovio de Crouatia invenit*.⁹¹

⁸⁷ Kukuljević, *Jure Glović*, str. 12.

⁸⁸ Nav. dj., str. 25–26, bilj. 2.

⁸⁹ Schneider, *Glovićevi crteži*, str. 452.

⁹⁰ Kukuljević, *Jure Glović*, str. 61.

⁹¹ Nav. dj., str. 63.

Rekao sam da bakroresci Klovićevih radova najčešće nazivaju Klovića Hrvatom, dakle ne nazivaju ga isključivo tako. Tako neki bakroresci Klovićevog »Obraćenja sv. Pavla« nazivaju Klovića Ilirom. Tako Dominik Vit: *Don Julius Clovius Iliricus inv.*⁹² Na jednom bakrorezu Klovićevog »Obraćenja sv. Pavla« nalazi se kratica: *I. C. S. Inv.*, koju Kukuljević ovako čita: *Iulio Clovio Schiavone Invenit*.⁹³ Nije mi poznato da bi se sam Klović gdje potpisivao s »Illyricus« ili »Schiavone«.

U umjetničkom svijetu svoga vremena Klović je bio nazivan Hrvatom bilo s imenom Julius Croatus, Crovata, Corvatto, Corvatinus, bilo s imenom i prezimenom Iulius Clovius (Giulio Clovio) i naznakom: de Crovacia, de Croatia. Baš kao što je Petar Vanucci bio Pietro Perugino, a Pavao Cagliari bio Paolo Veronese te Antun Allegri bio Correggio tako je u umjetničkom svijetu Julije Klović bio Julije Hrvat. »Običaj je bio univerzalan« — konstatira Bradley — »i u skladu s time Julije Klović postao je poznat kao Julije Hrvat.«⁹⁴ Možda bi bilo najumjersnije, pogotovo kad postoji ipak stanovita nejasnoća oko izvornog prezimena Klovićeva, danas i kod nas zvati Klovića onako kako ga se tada i vani zvalo i poznavalo u umjetničkom svijetu.

U našem ispitivanju hrvatske varijante Klovićeva prezimena sreli smo i problem rodnog mjesta Klovićeva. Njemu posvećujemo iduće stranice.

⁹² Kukuljević, *Jure Glović*, str. 62.

⁹³ Nav. di., str. 63.

⁹⁴ Bradley, *The Life*, str. 20.